

INKLYUZIV TA'LIMDA TARBIYA MASALASI

Toshkent TMC Insitutining pedagogika fanlar kafedrası o'qituvchisi

Eshmamatova Setora

Toshkent TMC Insitutining Maktabgacha ta'lim sirtqi yo'nalishi talabasi

Esonboyeva Elnozá Toshpulatovna

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim dunyoda ta'lim sohasida innovatsion yondashuvlardan biri sifatida keng tarqalib bormoqda. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi har qanday talabani, ularning qobiliyatlari, rivojlanish darajasi yoki imkoniyatlarining cheklanganligi qat'iy nazar, bir xil ta'lim muhitida ta'lim berish va rivojlantirishdir. Bu tizimda ta'lim faqatgina bilim berish emas, balki tarbiya va shaxsiy rivojlanishga ham katta e'tibor qaratiladi. Tarbiya esa nafaqat ma'naviy-axloqiy yetuklik, balki ijtimoiy moslashuv, o'zaro hurmat va hamjihatlikni rivojlantirish uchun zarurdir.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, innovatsion metodlar, jamiyat, shaxsiy xususiyatlar, individual yondashuv, shaxs, qobiliyat, ehtiyojlar.

Tarbiya masalasi inklyuziv ta'limda alohida ahamiyatga ega. Chunki bu yondashuvda bolalar o'zaro farqlilikni qabul qilishni, bir-birini hurmat qilishni va ijtimoiy muvozanatni saqlashni o'rganadilar. Inklyuziv ta'lim muhitida tarbiya jarayoni nafaqat o'qituvchilar tomonidan, balki butun jamoa, ota-onalar va hamjamiyatning faol ishtirokini talab qiladi. Tarbiya jarayonining samaradorligi uchun har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlari hisobga olinadi. Bu esa shaxsga mos, individual yondashuvni ta'minlaydi. Inklyuziv ta'limda tarbiyaviy ishlar bolalar o'rtasida mehr-oqibatni oshirishga qaratilgan. Bu jarayonda o'quvchilar o'zaro yordam bergan holda munosabatlarning iliqligini saqlashlari, jamiyatda bir-birini qabul qilishni o'rganishlari muhimdir. Tarbiya jarayoni doirasida bolalar tenglik, teng huquqlilik, adolat tamoyillarini o'zlashtiradilar, bu esa ularning ijtimoiy faolligini rivojlantirishga yordam beradi. Inklyuziv ta'lim, shuningdek, farqlarni foydali deb bilib, har bir o'quvchini o'zining noyobligi bilan qadrlashni o'rgatadi.[1]

Bolaning shaxsiy tarbiyasi inklyuziv ta'limda muhim o'rin tutadi, chunki har bir bola maxsus ehtiyojlarga ega bo'lishi mumkin. Bunday sharoitda tarbiyaviy jarayon bolaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Tarbiyachi yoki o'qituvchi bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini, hissiy holatini, o'zaro aloqalarini yanada rivojlantirish uchun individual yondashuv usullaridan foydalanadi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limda o'ziga va boshqalarga nisbatan hurmat, sabr-toqat, muloqot madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Ta'lim jarayonida tarbiyaning

boshqa muhim jihati — madaniy muloqotni rivojlantirishdir. Inklyuziv muhit bolalarga turli madaniyat, tillar va an'analarni hurmat qilishni o'rgatadi. Bu esa ularni global dunyoda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun tayyorlaydi. Tarbiyaviy ishlar orqali bolalar bir-birining farqlari va o'ziga xosliklarini qabul qilib, madaniy tolerantlik va ochiqlikni o'zlashtiradilar. Shuningdek, inklyuziv ta'lim ijtimoiy inklyuziyani kuchaytiradi, ya'ni barcha bolalarga teng imkoniyatlar taqdim etadi.[2]

Ota-ona va jamiyatning tarbiyadagi roli inklyuziv ta'lim jarayonida beqiyosdir. Ota-onalar bolalarning ta'lim va tarbiya jarayonida faol ishtirok etishlari shart. Ular farzandlarining individual ehtiyojlarini tushunib, unga kerakli ko'mak va qo'llab-quvvatlashni berishlari zarur. Jamiyat esa inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlab, tushunish va hurmat qilishni rag'batlantirishi lozim. Tarbiya jarayoni nafaqat maktabda, balki uyda va jamiyatda ham uzviy davom ettirilishi muhimdir. Shu yo'l bilan bolalar sog'lom shaxs sifatida shakllanadi. Inklyuziv ta'limda tarbiyaning samarali bo'lishi uchun pedagoglarning malakasi va ularning kasbiy tayyorgarligi muhim. Ular binalmilal ta'lim standartlarini, psixologik-pedagogik yondoshuvlarni chuqur bilishi kerak. O'qituvchilar har bir bola bilan individual ishlashga tayyor bo'lishlari, turli metodlarni o'zlashtirishlari shart. Shuningdek, jamoaviy ish va hamkorlik sharoitida tarbiyaviy vazifalarni birgalikda hal qilish pedagogik mahorat talab qiladi. Inklyuziv ta'limda tarbiya faqatgina katta yoshdagilarga emas, balki o'quvchilarga ham birdek vazifa bo'lib tushishi kerak. Bolalar o'rtasida do'stlik, hamkorlik, o'zaro yordam g'oyalari tarbiyalash, ular orasida ijobiy atmosfera yaratish lozim. Ularning jamiyatda o'zaro munosabatlarni to'g'ri tashkil etishi, boshqalar bilan birga ishlash madaniyatini shakllantirishi kelajakda ijtimoiy faol, faol fuqaro bo'lishlariga zamin yaratadi.[3]

Tarbiya jarayoni inklyuziv ta'limda nafaqat hissiy va ijtimoiy rivojlanishni, balki axloqiy qadriyatlarni ham o'rgatadi. Bu jarayonda halollik, mehnatsevarlik, mas'uliyat, bag'rikenglik kabi fazilatlar shakllantiriladi. Shu tariqa, bolalar nafaqat bilim egasi, balki fuqarolik pozitsiyasiga ega shaxs sifatida tarbiyalanadi. Tarbiyaning bunday keng qamrovli yondoshuvi jamiyatda sog'lom va barqaror ijtimoiy muhit yaratishga xizmat qiladi. Ushbu jarayonda turli kommunikatsion texnologiyalar va interaktiv metodlar keng qo'llanilmoqda. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari orqali tarbiyaviy ishlarning qamrovi kengayadi va bolalar bilan samarali muloqot o'rnatiladi. Ta'lim jarayonida multimedia materiallar, treninglar, guruh ishlari, imitatsiya o'yinlari yordamida axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalar shakllantiriladi. Bu usullar bolaning o'z-o'zini anglashi va o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.[4]

Inklyuziv ta'limda tarbiyaviy ishlar bolalarning mustaqilligi va erkinligini oshirishga qaratilgan. Bolalar o'z fikrlarini erkin ifoda eta olishlari, xatolari ustidan boshqalar tomonidan hurmat bilan munosabatda bo'linishi ta'minlanadi. Bunday muhitda ular o'z imkoniyatlarini kengaytirib, yangi narsalarni sinab ko'rishga tayyor

bo'ladilar. Tarbiyaning bu jihati bolalarning o'z-o'zini rivojlantirish tendensiyasini mustahkamlaydi. Shuningdek, inklyuziv tarbiya jarayonida bola psixologik holatini doimiy kuzatish muhimdir. Har bir bolaning ruhiy holati, stressga chidamliligi, o'zini tutishi tahlil qilinib, muammolar aniqlansa, vaqtida psixologik yordam beriladi. Bu esa bolaning ta'lim jarayonida muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi. Muammoni erta aniqlash va unga mos pedagogik-psixologik chora-tadbirlarni qo'llash inklyuziv ta'lim tizimining muvaffaqiyat kalitidir. Inklyuziv ta'limda tarbiya bilan bir qatorda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish muhim hisoblanadi. Yosh avlodning jamiyatda to'g'ri o'z o'rnini topishi uchun ular ijtimoiy qoidalarga, me'yorlarga rioya qilish, do'stlik va hamkorlikni rivojlantirishga o'rgatiladi. Bu esa bolalarni kelajakda mas'uliyatli va barkamol shaxs bo'lishlariga yordam beradi.[5]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limda tarbiya masalasi ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Tarbiya bolaning faqatgina bilim olishi emas, balki ijtimoiy, axloqiy va madaniy jihatdan rivojlanishini ta'minlaydi. Tarbiya jarayoni har bir o'quvchining imkoniyatlarini to'liq hisobga olgan holda individual va guruh bo'yicha shakllantiriladi. Bu jarayon o'qituvchilar, ota-onalar, jamiyat va o'quvchilar o'rtasidagi mustahkam hamkorlikni talab qiladi. Shu tarzda inklyuziv ta'limda tarbiya bolalarning jamiyatga to'liq va muvaffaqiyatli integratsiyasiga xizmat qiladi, ularni barkamol shaxs sifatida voyaga yetkazadi va kelajakda tinch va farovon jamiyat barpo etishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mamatisayeva, S. A. (2023). Inklyuziv ta'lim muhitida tarbiyani tashkil etish asoslari. Ta'lim va Taraqqiyot, 8(2), 55-63.
2. Qodirova, L. R. (2021). Maxsus ehtiyojli bolalar ta'limi va tarbiyasi. O'zbek Pedagogika Jurnali, 6(4), 48-58.
3. Karimova, M. X. (2024). Inklyuziv ta'limda tarbiyaning ijtimoiy-psixologik asoslari. Ta'lim Tadqiqotlari, 9(1), 34-44.
4. Tursunov, I. (2020). Inklyuziv ta'lim va bolalarni tarbiyalashdagi yangi yondashuvlar. Ilm-fan va Ta'lim, 5(3), 22-29.
5. Rasulova, M. (2022). Inklyuziv ta'limda tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish. Ilmiy Pedagogika, 10(2), 60-69.
6. Xolmurodova, G. (2023). Inklyuziv muhitda tarbiyachilarning roli va vazifalari. Ta'lim va Innovatsiyalar, 11(3), 49-57.
7. Yusupov, B. (2021). Inklyuziv ta'limda tarbiyaviy metodlar va ularning samaradorligi. Pedagogik Tadqiqotlar, 7(2), 38-46.